Sammandrag av intervju med Evert och Ingeborg Carlsson, Fridhem, Eriksö, den 23 juli 2007

Evert är född 1915, hans föräldrar hette Carl och Tekla och de gifte sig i Tabor. Farföräldrarna kom från Baggstugan och hade 9-10 barn. Tekla var född i Källstugan.
Ingeborg är född 1922, hennes föräldrar hette August och Ebba Pettersson. Ebba kom från Järna, August var född i Löten, senare bodde familjen vid Sanda och Mörby gård i Turinge.

Everts far var ängsvaktare åt kungens hästar. De gick på bete på Eriksö, både från hovstallet i Stockholm och från Tullgarn. Hästarna fraktades såväl med tåg till Hölö som med båt till Pålsundet. De släpptes i vall den 6 juni och fick gå på bete till september-oktober. Ängsvaktaren skulle ha tillsyn över hästarna, som slogs ibland, och så skulle han ge dem havre i plåtholkar som satts upp på träden. Han skulle också syna gärsgårdar. Kungen och drottning Victoria var på Eriksö ibland, dom stog på bron och metade. Drottningen gick in till Fridhem en gång och tittade vad Everts mor hade i grytorna, det uppskattades ~~hon~~ inte!
Evert visste inte vad hans far gjorde, Både farfar och morfar drunknade, morfar drunknade i Kättsösundet.
Everts far kom från Grönvik.
På vintrarna jobbade Everts far hos bönderna med tröskning etc. Och så fick han se till gärsgårdarna och hugga gärser. Han fiskade, fiskevatten från Harburen runt hela vägen upp till Gullberga ingick i lönen. Man hade två kor och gris och höns. Så gick dom längs graven och plockade id som gick upp där och lekte. Man kunde också få både ål och gädda där.
Evert gick i skolan i Löten och hade fröken Karlsson, som var "sträng men rättvis". Det var varannadagsskola i sex år och så fortsättningsskola. Alla fick ju gå till skolan, dom på östra sidan fick gå genom skogen med fotogenlykta på ryggen. Dottern i Hornö red till skolan och hade hästen i stall vid Klubben, ibland fick hon båtskjuts, fadern hade motorbåt.
Det var ett trettiotal barn i skolan. Det var barnrikt, i Gullberga hade man tolv-tretton barn.

Så småningom skaffades cykel som syskonen hade tillsammans, den första var en med träskenor och järnskoning köpt i Södertälje. Skenorna slog sig vid fuktigt väder. Evert cyklade mycket. Vid Norra skolan var det dans och biograf, han cyklade också till Gnesta t ex och till Stockholm på dans. Till Stockholm cyklade han på söndagseftermiddagen och kom hem vid tvåtiden på natten. Och sen skulle han upp och jobba vid Oaxen. Till Oaxen cyklade han, på vintern åkte han skidor, båten låg vid Getberget.

Först jobbade Evert som uttagare med treskift. Då började man klockan tio på kvällen, timpenningen var 65 öre i timman. Han började på Oaxen-36, då brann kolahögen, och de fick ta in extra folk för att släcka, det tog ett par, tre månader.

Evert gjorde lumpen på Skeppsholmen, vid flottan. Underbefälsskapen låg han inne 27 månader, i Stockholm och till sjöss. Broder Harald låg på Fårö.

Evert och Ingeborg gifte sig -45. Då hade Evert suttit och cyklat till Södertälje ett par, tre år till Folkparken bl a. Det var bara grusväg utom på gärdet vid Ströms där de hade ett prov med betongväg. Man dansade också vid Rangsta och blev skjutsade över av Nytorps eller Gunnar i Kallasvik. Sedan jobbade Evert i Södertälje, vid en plattfabrik, på Södertälje Metallförädling, på Astra, på Södertälje Trävarubolag och till sist på Scania.

Mamman bodde kvar i Fridhem tills hon kom upp till pensionärshemmet och sedan till Trosa sjukstuga. Fadern dog när Evert var sju år. Sen bodde ingen vintertid. I slutet av sjuttiotalen fick man elektriskt och därefter rustade dotter Kristina och svärson Sven så att det nu är fullt modernt.

Från början var Fridhem tjänstebostad, men när Domänverket övertog ön från kungen fick man betala hyra. 1922 brann stugan och då byggdes den nya upp med material från logen vid Vreta. Far betalade 50 kronor, kungen hade inte råd att bygga upp stugan! Men han fick 100 kr som hjälp till bygget och så blev stugan hans. Men marken fick man hyra för fem kronor om året till att börja med. Numera är tomten friköpt.

Boningshuset till torpet Vreta låg på kullen och logen lite

söderför. Vägen till Harburen gick på andra sidan kullen, den följde skogen.
En kortare period gick det buss från Bobacken till Idala där man kunde byta till buss till Trosa. Första bilen var en Renault med krycka, som kostade 9000 kr. Harald och Evert hade motorcykel en tid, de fick bensintilldelning under kriget, som Abrahamsson i håga skrev ut. Men den föranledde mycken avundsjuka så dom fick mycket socker i bensintanken. Cykeln stog nere vid Hetberget, det var en femhundrakubikare, Saroléa.
Innan första bilen köptes fick familjen cykla från Södertälje ut till Fridhem, sonen Tord cyklade själv vid fem års ålder.
Det var mycket badande nere i kanalen och i Boviken. "Det var alldeles svart, det var bara skallar hela kanalen, det fanns ju så mycket ungdom". På vintern åkte man skridskor på Boviken på söndagarna. Man hade slängkälkar och Harald och Evert hade en isjakt, egentillverkad, som dom körde "genom gärsgårdar och allt" med.
Första jobbet, vid femton, var vid Harburen. Sen kom han till Tullgarn och jobbade med fiskaren i fyra år. Han fick vara med på klappjakt efter fasan och andjakten på hösten. Då skulle de fina herrarna ros i vassarna, så det var ett stakande, för man hade inga fågelhundar utan det fick pojkarna vara.

Sen blev det lite prat om kungarna på Tullgarn.

Evert kände Blondell på Kättsö. Han var så krokig att han "släpade näsan i Backen". Han byggde stengärsgårdar och gjorde nyodling vägen ut mot udden. Han tog hem amerikanskt vete och provade vilket gick bra de första åren. Han rev gräset för hand för han kunde inte slå med lie. Och likadant rev han upp säden han odlade för hand och band kärvar. Han byggde högg timmmer, bilade och byggde lagårn, men tog inte upp något fönster, vilket han fick anmärkning på. Han var i Amerika i två omgångar. Han hade en dotter, Vendela, som var låghulen och hade klumpfot. Han hade tre söner, Emanuel som var möbelsnickare i Stockholm, Emil, som var smed, och Albin som hade lärt sig trädgård vid Tullgarn och satte igång vid Kättsö med odlingar, ~~och~~ bänkar och växthus.

Utskrift av bandinspelning

Evert Carlsson, född 1915, och hans hustru Ingeborg, född 1922, Fridhem, Eriksö, berättar för Birger Pettersson och Agneta Uddling den 23 juli 2007

Birger: Jag kom att tänka på historien här om Fridhem. Din far var ju ängsvaktare på Tullgarn.

Evert: Ja, det var ju kungens det här, alltihop, hela Eriksö, Gustaf den femte.

Birger: Men det måste ha varit tidigare kungar också.

Evert: Han ägde ju Eriksö, det var ju kungsgård.

Agneta: Ja, det går tillbaka till Fredrik Adolf, tror jag.

Birger: Tullgarn har väl alltid varit kungsslott, Tullgarn det är ju rätt över här.

Ingeborg: Tullgarn hade sina djur här.

Evert: Farsan tillträdde det här som ängsvaktare, då hade hovstallet sina hästar här på sommaren. Dom här ängarna, dom är odlade nu, det var inte odlat då, det var betesängar. Och likaså från Gullbergavägen och hit till backen, det var betesmark. Och så på andra sidan, Norrängen, det var också betesmark, där hade dom hingstar gick. Och här hade dom ston.

Birger: Och på den tiden kunde man väl märka att sjön gick längre upp hit?

Evert: Jo, det gjorde den nog.

Birger: Landhöjningen har gjort att sjön dragit sig utåt.

Evert: Dom tog sina hästar med båt till Pålsundet ifrån Stockholm. Eller med tåg till Hölö. Det var många, det var väl ett trettiotal hästar.

Birger: Tåg till Hölö och sen fick dom gå hit?

Evert: Ja, och dom släpptes i vall här den sjätte juni.

Birger: Och sen fick dom gå här till slutet av september – början av oktober?

Evert: Ja, det var inte så sent. Och du vet, farsan, han hade ju tillsyn över hästarna. Varje dag fick han ju gå och syna dom, för dom slogs ju, slog sönder varann. Och se till att alla gärsgårdar var justa. Och dom där, kungens hästar, fick han mata också. Dom hade plåtholkar på träden, så han fick ge dom havre också, för dom skulle vara fina, dom blir fina utav havre.

Birger: Hur länge pågick det? Det var under Gustaf den femtes tid?

Evert: Ja, det var nog inte så väldigt länge, jag själv minns inte när kungens hästar gick här, men morsan talade ju om det.

Agneta: Drottning Victoria hade ju vita hästar på Tullgarn. Gick dom här också?

Evert: Ja, hon var här till och med, inne här. Ja, morsan var arg på henne för hon gick och tittade i grytorna vad hon hade för mat. Jo, dom åkte hit till Eriksö och stog där nere på bron och metade.

Agneta: Din farfar, var han också ängsvaktare eller vad gjorde han?

Evert: Ja, det vet jag inte, jag tror inte han jobbade på Oaxen. Annars var det Oaxen, men det har jag inte reda på. Han drunknade, både farfar och morfar drunknade.

Birger: Ja, att din morfar drunknade vet jag, det var 1915, det har vi dokumenterat i hembygdsföreningen. Han åkte ju skridskor, skulle ut till Hornö, hans son bodde där.

Evert: Han drunknade i Kättsösundet, han hade ett ärende till Långö. Och när han gick på morron, du vet det var på våren, då bar isen för det hade ju frusit till på natten. Men sen när han gick tillbaks, då bar den inte. Det var morfar.

Agneta: Var kom morfar ifrån?

Evert: Ja, det vet jag inte, jag har ju släktregistret hemma.

Agneta: Det kan vi ta en annan gång.

Birger: Vad hette det här stället där Ragnar växte upp? Ragnar och farmor Tekla var ju syskon.

Evert: Ja, Hanna gifte ju om sig.

Ingeborg: Din far, han kom ju ifrån Grönvik här nere.

Evert: Ja, han kom här nerifrån buskarna, han var fiskare.

Ingeborg: Det måste ha varit din farfar som kom ifrån Grönvik.

Birger: Grönvik har väl inte varit odlat på sjuttio-åttio år

Agneta: Nej, det är ju hagar dit ner nu.

Birger: Det går inte att köra dit ner?

Agneta: Jo, med traktor.

Evert: Det är ju så att det rör sig om en liten omkrets som är släkt med varann. Det var ju gångavstånd, man hade inga cyklar, dom fick gå och fria.

Agneta: Har det funnits bro över här länge?

Evert: Ja, jag minns inget annat.

Ingeborg: Jo, det var den gamla bron, det var ju ett elände, den försvann väl på femtiotalet.

Agneta: Din far, vad ingick mera i hans arbetsuppgifter, på vintrarna?

Evert: Jo, han jobbade hos bönderna, det var ju tröskning och sånt. Och sen var han ju tvungen att hugga gärser[1] till gärsgårdar. Och så fiskade han, vi hade ju fiskevatten ända från Harburen och runt hela vägen ända upp till Gullberga. Och det var som lön, så det fiskades ju både vinter och sommar.

Agneta: Hade ni ko och så?

Evert: Ja, vi hade två. Och gris och höns. Det är rivet nu, hönshuset och stian. Hönshuset var tillbyggt här på södra sidan, det är rivet.

Ingeborg: I nordänden var det ju som lagård.

Agneta: Men dom behövde inte svälta då i alla fall.

Evert: Nej, det tror jag inte, dom hade fisket, fisk fick man ju äta i alla möjliga former.

---

[1] Till gärser tog man ung gran. Vidjorna värmdes för att bli böjliga. Evert fick som pojke passa elden.

Birger: Det fanns fisk på den tiden. Jag kommer ihåg från fyrtiotalet hur Sven-Erik i Brink talade om att dom fiskade i Bovik.

Ingeborg: O ja, dom har ju fiskat mycket i Bovik sen en annan kom med.

Evert: Det var grav, avloppet gick ju ända oppifrån Idala, ifrån Nora, det var ju öppet, det vart ju igenlagt sen med kulvert.

Birger: Ja, men det var bara en kort sträcka. Hela avloppet ända från Ytterberga, det har ju gått ut i Nygårdsviken och sen ut hit.

Evert: Ja, jag vet, när jag gick i skolan, då gick man längs den där graven och plockade id, den gick ju opp där och lekte.

Birger: Ja, just det, det har jag också gjort.

Evert: Det var kul. Så kastade man upp den på land bara.

Ingeborg: Ja, pappa talade om att när dom bodde vid Löten, och det var ju fram till tjugotalet nånting, då gick sjön opp, sa han, så att han kunde gå ner med en sån här potatiskorg och plocka, både ål och gädda. Det var väl inte så djupt, utan dom kunde bara kasta opp i en sån där korg och fånga. Dom levde ju på fisk. Då var det öppet ända opp, sa han.

Birger: Den där graven har ju grävts ut senare, så nu åker ju vattnet ut snabbare. Men förr då var det ju så att på våren var det ju vatten opp till brädden i graven på Degeräng och då kunde ju iden gå opp ända till Eneboda skola. För dom här grabbarna Nilsson, gamla ålderdomshemmet, dom var energiska på att fiska id. Dom fiskade id och saltade i tunnor, så dom åt id året runt.

Ingeborg: Ja, deras levebröd, det var ju fisk.

Evert: Id, det tror jag inte vi åt nån gång. Nej, vi hade gädda, vi hade ju ryssjor stog i vassarna.

Birger: Och så strömming förstås också.

Agneta: Vad kommer du ihåg från skolan?

Evert: Jo, det kommer jag ihåg en hel del. Fröken Karlsson var vår lärarinna. Hon var nog bra, hon var sträng, det var utav gamla sorten. Där satt örfilarna rättså ofta, men hon var nog rättvis – det var nog inte så vidare att tas med grabbarna. Hon började tjänsten här vid Löten när Harald[2] började skolan. Han fick väl lite smisk ibland på fingrarna.

Agneta: Hur många år gick du?

Evert: Jag gick sex, varannan dag. Sen gick man nån sorts fortsättningsskola, det var nog nån termin.

Agneta: Man fick väl lära sig att fylla i blanketter och sånt där?

Evert: Jodå, och deklaration. Jag lärde mig det så jag fick deklarera åt bönderna.

Birger: Och det var Lötens skola. Så Lötens skola måste vara ganska gammal, den fanns väl långt innan du började skolan, den kanske byggdes när folkskolan infördes?

---

[2] Everts äldre bror.

Evert: Ja, modern var den inte på något vis. Jag undrar, bostaden som hon hade, om inte den var tillbyggd, jag tror det.

Birger: Ja, Per Hansson har talat om hur skolan var organiserad förr, han visste ju det. Dom var inte så noga. med det att folkskollärarn skulle ha bostad intill skolan eller så där, utan han blev inhyst på nån gård nånstans bara, när det började då på mitten av artonhundratalet.

Evert: Ja, jag kan inte svara på det riktigt, hur det var med det, men jag har för mig att det var tillbyggd bostad.

Birger: Ja, från början bara skola då och så kunde det vara nåt rum vid Löten för läraren.

Evert: Det var lite lång väg att gå.

Agneta: Du hade väl inte så långt, det fanns väl andra som hade mycket längre att gå.

Evert: Ja, dom där som bodde på östra sidan, Nytorp och så, dom gick genom skogen. Fick gå med fotogenlykta på ryggen. Det var tufft, mycket snö.

Birger: Och alla vid Ekö, dom har ju haft skolväg!

Agneta: Och Hornö, det är ju ännu längre bort.

Ingeborg: Hornö, hon red ju med häst till skolan. Hade hon hästen vid Klubben, nej, hon red väl ända opp till skolan.

Birger: Hade hon hästen vid Löten då?

Evert: Ja, vid Hornö, hon var ju ensam flicka där ute. Hon red med hästen opp till Klubben och ställde in hästen i stallet där. Och jag vet på sommarn ibland, då skjutsade han, han var fiskare och hade fiskebåt, han skjutsade henne med motorbåt upp till bron här. Det var inget tal om skolvägen inte. Ja, och rida genom skogen där, det var ju bara som en gångstig, i mörkret.

Birger: Ja, men hästen hittade!

Agneta: Var ni många barn i skolan?

Evert: Ja, vi var nog som mest ett trettiotal, det var folk överallt. Det var ju varannandagsskola då, så ettan, tvåan, trean gick ju ena dan och så fyran, femman, sexan. Ja, det var mycket barn, då fanns det folk härute, många ungar. Vid Gullberga hade dom tolv, tretton stycken.

Agneta: Blev du konfirmerad sen?

Evert: Ja, för Paban, det var upp till Eneboda.

Agneta: Det var en bra bit det, kunde du cykla då?

Evert: Ja, jag hade nog cykel då, annars så gick man ju, det var ju ingen sträcka. Nej, man kunde ju gå på söndagkvällarna till Tabor, dom hade ju mycket tillställningar på söndagkvällarna, sång och musik. Då gick man opp till Egelsvik på söndagkvällen.

Agneta: Ja, dom gick ju överallt ifrån, Pålsundet och så, till Tabor.

Ingeborg: Inte hade du nån cykel på den tiden!

Evert: Jo, det hade jag nog, Harald köpte första cykeln, det var en med träskenor och med järnskoning köpt i Södertälje. Den utnyttjade vi allihop.

Agneta: Det var modernt med cykel då.

Evert: O ja. Dom där skenorna, dom slog sig, dom vart inte riktigt runda.

Agneta: Hur roade du dig, var du ute och dansade, vid norra skolan ...?

Evert: O ja, när man kom opp i den åldern, då var det full fart ibland. Det var ju basarer och sånt där på sommarn, och biograf.

Ingeborg: Du satt och cyklade till Gnesta, det var ju nästgårdsväg!

Evert: Ja, till Gnesta, till tandläkarn till exempel.

Ingeborg: Ja, det, och när det var dans och så.

Evert: Ja, cykeln har jag använt mycket. Man cyklade ju till Stockholm.

Agneta: Vad gjorde ni där då?

Evert: Dansade. Man åkte på söndan, på söndageftermiddan, för vi jobbade ju på lördan och man kom inte hem förrän vid tvåtiden, då var det för sent att cykla. Och sen cykla hem på natten och sen sta och jobba, byta om och jobba.

Birger: Ja, du jobbade på Oaxen då, det var förstås massor med folk som jobbade på Oaxen då. Men det var en rejäl cykling det också, varje morron, hur lång tid tog det Fridhem-Getberget?

Evert: Ja – det tog väl en halvtimma i alla fall, om det var bra väglag. Men var det snö, då var det inget vidare, då åkte man skidor, på vintrarna åkte man skidor.

Agneta: Så tog du passbåten där vid Getberget då?

Ingeborg: Dom hade egen båt, passbåten började inte gå förrän senare.

Evert: Harald började också på Oaxen, då var vi två till att ro.

Agneta: Vad gjorde du på Oaxen?

Evert: Ja du, jag gjorde allt. Första åren jobbade jag treskift och var uttagare på ugnarna, då var Harald med också. Då fick man börja klockan tio på kvällen, det var ju mörkt och dant, men det gick det med. Det var aldrig nåt ombyte av kläder, var det så att det regnade så gick man våt hela tiden, kläderna fick torka på kroppen.

Agneta: Kommer du ihåg vad du hade för lön?

Evert: Ja, timpenning, jag hade i ett kuvert hemma, sextiofem öre i timman.

Birger: Och när var det, i början på trettiotalet?

Evert: Jag började på Oaxen – jag gjorde lumpen trettiofem-trettiosex. Jag började nog på Oaxen trettiosex. Kolahögen där, den brann och då tog dom in extra folk för att släcka, och då var jag med där. Så vi gick väl och släckte ett par, tre månader. Sen när det var slut fick jag annat jobb.

Agneta: Var gjorde du lumpen nånstans?

Evert: På Skeppsholmen, jag var vid flottan. Och sen under beredskapen förstås, då låg jag inne i tjugosju månader. Och då låg vi i Stockholm och vi låg till sjöss.

Ingeborg: Ja, du låg ju mycket på sjön, du var ju där uppåt Norrtälje, vid kusten så där. Och sen låg han ju mycket på Skeppsholmen, dom hade ju vissa perioder som dom låg där.

Birger: Det var väl Harald som hamnade på Gotland, Fårö?

Evert: Ja, han var på Gotland, han trivdes där. Jag vet inte om han var hem nån gång. Han hade rättså bra jobb där, så han trivdes ju så bra. Så det var lindrigare än att jobba hos bönderna.

Agneta: Hur träffades Ingeborg och du då?

Evert: Ja, det var fyrtiotvå eller fyrtiotre – vi gifte oss i alla fall fyrtiofem, vi hade väl sällskap några år innan. Man fick sitta och cykla den där vägen till Södertälje!

Ingeborg: Nej, det var ju inte asfalt då inte. Ja, det var ju Folkparken.

Evert: Jag hade inte göra så länge att cykla.

Ingeborg: Det slutade i Folkparken då på den tiden klockan ett. Och sen skulle han cykla hit ut. Och sen skulle han klä om och så skulle han till Oaxen på morron.

Birger: Du var hemma tre ungefär då.

Ingeborg: Ja, det var knappt det. Det tog nog inte mer än nån timme för honom att cykla, han var enastående att cykla, och det var man ju på den tiden.

Evert: Ja, det var ju inga asfaltsvägar, enda asfalten det var väl på gärdet där, Ströms gärde.

Ingeborg: Det var inte asfalt, för det var betong där ifrån Järnagatan och ut till Ströms gård.

Evert: Ja, det var betongväg, det var något prov dom hade.

Agneta: Gifte ni er här eller i Södertälje?

Evert: I Södertälje. Man åkte ju mycket till Rangsta och dansade. Då åkte vi båt över. Herman på andra sidan skjutsade oss. Albin, han skjutsade ibland, och ibland var det han vid Kallasvik, han som var färjkarl sen, Gunnar.

Birger: På senare tid, på femtiotalet, var det ju Olle Öman som skjutsade.

Agneta: Var ni på Björnö också och dansade?

Evert: Ja, där var jag bara nån gång, det var Oaxen som hade det där till festplats. Dom hade på ön också nån gång, oppe i skogen.

Agneta: Det var väl lite konkurrens mellan ungdomarna på Oaxen och på Mörkö, pojkarna slogs om flickorna har jag hört, det var slagsmål ibland.

Evert: Ja, det var väl inte så mycket, men det kanske inträffade. Och i Trosa var man ibland och dansade på Stadshotellet, det var att cykla eller så var det Kalle-Ville[3] som skjutsade.

Agneta: Vad har du jobbat med sen?

Evert: Ja, jag började i Södertälje på en plattfabrik i Viksängen, där Standard Radio var. Jag la plattor, såna där trädgårdsplattor. Då jobbade jag där, men så slog dom igen, dom flyttade ner till Skövde, tror jag. Sen började jag på Södertälje Metallförädling, där jobbade jag i arton år. Sen jobbade jag på Astra ett tag och Södertälje Trävarubolag ute vid Ströms, där jobbade jag också. Och sen jobbade jag på Scania det sista, tills jag blev pensionär.

Ingeborg: Du var väl en arton år där också.

Evert: Nej, det var inte så länge. Jag vart ju pensionär.

Ingeborg: Du fyllde femtio när du jobbade på Vabis, eller Scania. Då fyllde du femtio, och då hade du jobbat några år där. Det glömmer man väl aldrig, det var uppvaktning! Dom kom klockan fyra! Ja, det var en uppvaktning med pukor och trumpeter. Kommer du ihåg nån som hette Cederholm, han var väl i Frälsningsarmén, han var musiker, han jobbade på Scania då. Ja, han kom med en hel skrälldus där på morron och spelade. Visserligen hade jag varnat grannarna så dom visste, men inte trodde jag dom skulle komma så pass tidigt. Och då var vi portvakt också, så vi var tvungna att låsa upp, vi bodde på Torekällgatan. Evert var fastighetsskötare också.

Evert: På deltid alltså, jag hade det som extraknog.

Agneta: Bodde dina föräldrar kvar här i Fridhem tills dom dog?

Evert: Ja – farsan gick ju bort när jag var sju år. Morsan bodde ju här tills hon kom opp på pensionärshemmet, sen vart hon sjuk och låg på Trosa ett tag. Hon dog på Trosa sjukstuga.

Agneta: Var det nån som bodde här permanent sen, på vintrarna?

Evert: Nej det var inte.

Ingeborg: Nej, det gick inte. det var ju så dåligt. Men på somrarna var ju Bertil[4] och hans fru och vi då. Men på vintrarna gick det inte, det fanns inget elektriskt och ingenting.

Agneta: När fick ni elektriskt då?

Ingeborg: Ja, det var vår svärson, han skaffade elektriskt hit ner. Det var väl på sjuttiotalet eller början på åttio vi fick elektriskt. Då satte han in så vi fick värme och då vart det ju helt annorlunda. Och sen var det väl så hela tiden tills – ja, tills åttioåtta när jag åkte på hjärtinfarkten. Då sa han att nej nu ska vi ändra om. Och då var jag väldigt dålig. Och sen bodde vi ju i stan ett tag och sen, nittionio var jag ju tvungen att opereras. Och då sa han att när du nu är sjuk – då hade vår dotter Kristina övertagit det här, hon hade köpt ut Harald och Bertil. Vi hade ju diskuterat hur det skulle gå i arv, det var lite krångligt, men då vart det så att Kristina köpte det här. Då låg jag sjuk och var dålig, men då passade dom på och gjorde i ordning. Han ordnade så vi fick vatten,

---

[3] Droskägare Karl Vilhelm Öberg i Sjödal.
[4] Bror till Evert.

borrade brunn och drog in vatten. Och så hade vi en garderob där inne i rummet. Ja, den behöver ni inte ha, sa han, där ska jag bygga en toalett åt er. Så nu behöver ni inte gå ut, sa han, ni har allting inne. Varmvatten och ja, det är fullt modernt allting.

Birger: Det var väl karbidlampor ni hade här för belysning?

Ingeborg: Ja, vi hade både karbid och fotogen, ja, det var ju ett elände med allting här.

– – – Slut på sid. A

Det blev tal om telefon – – –

Ingeborg: Ja, dom drog väl in i hela skärgårn, Bobacken och allihopa, så det var före min tid.

Agneta: Men hyrde ni – det måste ju ha varit som tjänstebostad först.

Evert: Så länge kungen hade det här kvar, då var det här som tjänstebostad. Men sen övertog ju Domänverket efter kungen, så sen fick vi betala hyra.

Agneta: Men sen fick ni friköpa då?

Evert: Sen fick vi köpa, det var Kristina och Sven[5] som köpte det.

Ingeborg: Vi hade försökt flera gånger, men då det gick inte.

Evert: Men huset var vårt. För förra kåken brann ju, tjugotvå. Så byggde dom opp utav logen här vid Vreta, den köpte farsan, gav femtio kronor för den. Så det timret som är i kåken här, det är från logen, Vreta loge. Farsan fick bygga opp det här igen, det gjorde inte kungen, han hade inte råd! Nej, vi fick hundra kronor som hjälp av kungen. Så vi vart ägare till stugan på det viset, men inte marken, inte, den fick vi hyra. Och det var inte så mycket till att börja med, det var fem kronor om året. Sen ökades det undan för undan.

Ingeborg: Men sen sa Sven att jag måste på dom igen, för det ska gå att få köpa.

Birger: Då började väl ensittarlagen att gälla?

Ingeborg: Ja, sen till sist blev det ju så att dom fick köpa det. Och nu är det ju uppstyckat och tomten är på tusen kvadrat.

Birger: Såg huset likadant ut före branden?

Evert: Ja, det var väl inte lika fason, det var sånt här plåttak då. Det var inte likadant, trapphuset fanns inte på gamla kåken. Vi hade ju sovrum häroppe.

Agneta: Men nu vill ju Sveaskog, som det väl heter nu, sälja ut allt. Eriksö är ju också sålt, så nu vill dom ju bli av med sina arrenden.

Birger: Det här Vreta, har det varit något torp?

Evert: Det var en gård, boningshuset låg på kullen där oppe. Och den här logen eller ladan vad man ska kalla det, den låg lite söderför, åt skogen där. Vägen till Harbur, den gick vid kåkarna där ute vid backen. Vägen gick på andra sidan den där kullen, den följde ju skogen, men det var bara två

[5] Dotter och måg.

hjulspår då. Likadant som den här östra vägen ner till Getberget. Jag har åkt omkull många gånger där, många termosflaskor som har gått åt.

Agneta: Det var väl fyrtionio som den vägen gjordes iordning.

Evert: Ja, den gjordes ju om, bussen gick ju där.

Agneta: Det kan man ju inte förstå nu, det är otroligt!

Evert: Men det var inte så lång tid, tror jag, men man var ju inte hemma här då, bodde inte hemma.

Agneta: Men det var svårt för dom som inte hade bil, här nere, vid Borg och så.

Evert: Ja, det var ju riktigt fint när bussen gick. Då tog man bussen upp till Idala, och vid Idala kom den där bussen ifrån Trosa.

Agneta: Ja, den gick på onsdagar. När köpte du första bilen då?

Evert: Ja du, den första jag köpte var en sån där med krycka, Renault, jag köpte en ny, den kostade nio tusen! Det var mycket pengar. Jag hade två sådana där, tror jag, sen har jag haft Oplar, jag tror ett tiotal, jag menar ett tiotal allt som allt.

Birger: Du hade ju motorcykel ett tag också.

Evert: Jodå, Harald och jag, vi åkte motorcykel, vid Getberget. Då åkte vi runt åt Idala. Vi fick bensin under kriget, det var högtidligt. Det var inte så mycket, men ... Vi cyklade till jobbet och sen använde vi den på lördag-söndag. Det var Abrahamsson i Håga som skrev ut sånt där.

Birger: Ja, kristidsnämndens ordförande.

Evert: Jo, vi hade ett elände med den där motorcykeln för folk var ju så avundsjuka. Dom hade ju bilar och motorcyklar, men dom fick inte köra med dom. Men vi fick åka vi! Vi fick mycket socker i bensintanken, ja, vi stog nere vid Getberget, så det var lite besvärligt.

Birger: Sen såldes cykeln till Rune Oppmark på Oaxen.

Evert: Man skulle ha haft den kvar!

Birger: Ja, idag hade den varit ett veteranåk.

Evert: Ja, den var fin, den var inte mycket körd, åttahundra, tror jag. Det var en femhundrakubikare, en Saroléa[6]. När jag hade första bilen, kommer du ihåg när det var, Ingeborg?

Ingeborg: Det var väl femtiotvå-femtiotre nånting vi köpte. Sen har vi haft bil hela tiden.

Agneta: Innan det, hur åkte ni hit då?

Ingeborg: Vi cyklade väl, det var inget annat än cykel.

Evert: Ja, vi hade ungarna på cykeln. Tord han cyklade själv när han var fem år från Södertälje, på en sån där liten cykel.

Agneta: Det var ju inte så mycket trafik då, som väl var, men ändå!

---

[6] Belgiskt motorcykelfabrikat.

Ingeborg: Nej men längden – vi trodde aldrig han skulle orka, men han var ju en kraftig bit då. Ja, Tord och Nickan bor nere på västkusten nu, han är sextiotvå år nu.

Agneta: Var badade ni nånstans?

Evert: Här nere, rakt ner. Jodå, här har man badat mycket.

Ingeborg: Det var ju inte så mycket motorbåtar då, nu går det inte.

Evert: Då kastades man väl i första gången. Det var mycket ungdomar som badade här nere på söndagarna. Det var alldeles svart, det var bara skallar hela kanalen, det fanns ju mycket ungdom.

Agneta: Det är inte strömt i kanalen här?

Evert: Nej, inte så man lider av det. Det var roligt när det var så mycket folk. Här på Boviken, vi åkte skridskor på söndagarna, det var massor av folk. Och vi hade såna där slängkälkar, vet du, och isjakt hade vi. Harald och jag gjorde en isjakt och körde genom både gärsgårdar och allt!

– – –

Evert: ... jag var väl femton när jag var vid Harbur och sen var det Tullgarn, hos fiskarn, där var jag i fyra år och var med och fiskade.

Agneta: Fick du vara med vid jakterna, som drevkarl och så?

Evert: Nej, men vid Tullgarn fick man vara med vid fasanjakt.

Agneta: Med såna där klappor?

Evert: Ja, just det. Och likadant vid andjakt, på hösten. Då fick man vara med i roddbåten och ha dom där herrarna med. Dom trodde visst att båten gick på torra land, man fick jobba i vassarna, staka sig fram! Det var ens fasa den där andjakten. Då sköt dom änder och dom ramlade ner i vassen och så skulle man leta reda på dom.

Agneta: Dom hade inte hundar då?

Evert: Nej, inga hundar, det fick vi vara.

Birger: Ja, det blev väl mycket stakande när dom hade skjutit en and och den dök. – Tullgarn är väl byggt på tolvhundratalet, det första.

Ingeborg: Ja, det var väl V-Gurra, Gustaf den femte, som var där, men före honom var väl Oscar den andre.

Agneta: Ja, Oscar den förste var också där.

Ingeborg: Vem var före honom?

Birger: Det var väl Karl den fjortonde Johan och Karl den femtonde var efter Oscar den förste. Och sen kom Oscar den andre efter honom. Dom var väl bröder. Karl den femtonde blev inte så gammal på tronen. Vem har Tullgarn nu då, är det fortfarande kungens?

Agneta: Ja, men han är väl bara här och jagar.

Ingeborg: Jag satt just och läste om honom prins Philip. Det var när han fyllde tjugofem, tror jag, då hade han väldigt ståhej på Tullgarn. Dom åkte på silverbrickor på staketen ner. Och sen blev det skjuts till Södertälje för han hade gjort

illa sig. Men det bröt inte festligheterna någonting utan dom fortsatte. Så dom lever rullan därute nu med.

Birger: Tullgarn ligger ju inte så högt, inte så högt över vattnet som Hörningsholm till exempel, det är ju bara några meter.

Ingeborg: Ja, det är nog rätt ruffigt därute nu.

Agneta: Ja, dom ska ju renovera, för det har gått fukt i, jag tror det kommer underifrån.

Ingeborg: Nej, dom eldar väl inte.

Birger: Det är ju den här tiden, augusti-september, som det börjar bli farligt med fukten.

Ingeborg: Ja, det är rått och fuktigt och ligger nära sjön.

Agneta: Har ni mycket vildsvin här nu?

Evert: Ja, det finns, o ja. Dom skjuter rätt mycket, dom brukar vara ute här – ja, när var dom här sist, var det på eftervintern. Dom sköt väl ett trettiotal då.

Agneta: Det förslår ju inte.

Ingeborg: Nej, det skulle ju vara mycket mer. Men tack vare att vi har elstängslet nu så – . Men förut hade vi ju oppgrävt allt. Vi hade klarat oss i alla år förut, men nu är det väl en fyra år sen och vi hade inte varit nere här på ett par, tre dagar. Och kommer ner, ja, gräsmattorna, det är som om dom hade kört med traktor och plöjt, alltihop, man höll på att bli galen på det.

Evert: Det var aldrig inne i trädgårn här utan gräsmattorna.

Ingeborg: Nej, man kunde ju inte gå nånstans för det var ju såna gropar. Så Sven hade nån traktor eller vad det var och dom körde här för att det skulle jämnas ut. Det går ju inte att hålla på så här vartenda år, sa han, så då satte han opp elstängslet. Inte är det roligt att ha det ikring, men man måste ju. Om det vore måtta på det ...

Evert: Ja, dom är arbetsamma!

Birger: Ja, Torsten i Löten talade om att han hade sett ett åttiotal en gång på ett öppet fält här nånstans. Och då spelar det ingen roll att gå dit och skjuta en, det hjälper ju inte.

Ingeborg: Vid Grindstugan, inte nu, det var längesen jag såg, men Kristina och dom säger att det var en hel klunga ute på gärdet bakom Grindstugan neråt sjön. Och dom är ju inte rädda! Kommer man med bil – dom kommer ju opp och ställer sig bredvid bilen.

Evert: Ja, dom luktade på bilen!

Agneta: Dom gick ju in i lagårn vid Löten.

Birger: Ja, Torsten i Löten är så förbannad på dom, hur var det, fick han två tunnland betesmark upplöjt en gång, på Kolsö.

Agneta: Ja, han kan ju inte odla något vete längre, det går inte. – Ni har väldigt fina ekar här och det gillar väl grisarna, ekollonen.

Ingeborg: Ja, det skulle man vilja kapa ner några, för det blir så mörkt. Man ser ju på våren innan det blir löv att det är så ljust och fint, men det är som det är. Det är synd bara att det ligger så nära vägen, för det är väldig trafik på somrarna.

Birger: Jag tänkte på när jag åkte förbi Klubben nu, där har det verkligen växt igen, stora, höga träd runt huset. Du känner till vilka som har varit torpare vid Klubben? Kring 1940, då var det väl han Konrad Pettersson?

Ingeborg: Nisse Karlsson var det ju, Nisse och Greta.

Birger: Var det dom som hade en son som hette Anders? Men han Sven Karlsson som var vid Tegneby senare, har inte han haft Klubben också?

Ingeborg: Vem hade Klubben före Nisse?

Evert: Ja, vad hette dom nu, han som var vaktmästare? Dom hette ju Karlsson från början, men bytte ju namn till – Klintåker.

Birger: Men den här Konrad Pettersson, han var väl där i slutet på trettiotalet då?

Evert: Ja, det stämmer nog, han var där under kriget, han var vid hemvärnet, det kanske Harald har talat om. Dom hade visst en övning ute på Kolsö.

Birger: Du kände väl också den där torparen vid Kättsö, han som stack till USA?

Evert: Blondell, ja. Han var så krokig, jag har aldrig sett nån människa som är så krokig, han släpade näsan i backen. Men jobba kunde han göra, stengärsgårdar, vet du. Nyodling gjorde han, om man går vägen ut på udden där. Han köpte eller tog med sig amerikanskt vete, som han skulle prova. Och det vart rättså bra dom första åren, men det vart mindre och mindre. Ja, det var en seg gubbe. Du förstår, det är en slätt ner till sjön där ifrån kåken. Och där rev han gräset för hand, han kunde ju inte slå med lie, så han rev av det för hand. Och när han skördade säd då, vete eller vad han hade, då rev han opp det och gjorde kärvar. Fantastiskt – det var en smålänning det!

Birger: Ja, det är ju några uthus därute, det har väl varit nån lagård där.

Evert: Ja, han byggde lagård för han var ju så dålig. Han timrade den, han högg timret och bilade opp det och byggde lagårn. Men han tog inte opp något fönster, kon fick stå där i mörkret. Men då var dom där och sa till, djurskyddet eller nånting, så han var tvungen att såga opp ett fönster.

Ingeborg: Men det vart inte så stor glugg i alla fall.

Evert: Ja, han var i Amerika, han gjorde väl lite pengar där.

Birger: Han måste väl ha skickat hem pengar, för han åkte ju ifrån familjen.

Evert: Ja, han åkte ifrån – han var hemma en period och sen åkte han igen, han var där i två perioder, jag vet inte hur länge han var där.

Ingeborg: Jag har tänkt på det, var inte han missionär?

Evert: Nej, men han hade en dotter, Vendela, som var låghalt och hade klumpfot. Albin var trädgårdsmästare, du vet dom hade trädgård där. Bänkar och bänkfönster och såna där små växthus hade dom. Han var på Tullgarn och lärde sig trädgård. Och så satte han igång vid Kättsö, Albin. Han var son till gub-

ben Blondell. Han hade ju tre söner, Albin och Emanuel och Emil. Emanuel var möbelsnickare i Stockholm och Emil var smed. Och så döttrar.

Ingeborg: Tänk att bo därute, inte en väg ... det finns det ju knappt nu. Men dom kommer väl fram med bilen nu, men för längesen då ställde dom bilen här vid Harburen och sen gick dom. Men sen har dom väl gjort lite så dom kan åka fram till grinden nere vid Kättsö.

Evert: Ja, det var hjulspår, för han hade ju åkrar därute. Jag körde ikull där förresten med ett vetelass, rätt över ett berg, det har dom sprängt ner nu, men det var väldigt brant. Jag kom väl lite på sned där på nåt vis, så det stjälpte alltihop. Men nu har dom traktorer och inga hästar. Det finns ju inte en häst på hela ön.

Birger: Men det är väl Harburen som har allting nu, han har väl betesmark ...?

Evert: Ja; han fick ju Gullberga när det las ner som gård, och Eriksö fick lite också.

Ingeborg: Gullberga är ju friköpt, så dom har ju inte gården och det är ju som här ungefär att dom har styckat en tomt, det är ju stockholmare som har. Och dom har i alla fall haft två hästar ute. Tre veckor har dom haft såna där små ponnyhästar ute åt flickorna.

Agneta: Men det var inte så många här ifrån Mörkö som åkte till Amerika?

Evert: Nej, jag tror inte det. Dom svalt väl inte här. Dom hade fisket, dom kunde äta fisk. Men annars var det ju många som stack. Det var mest ifrån Norrland och Småland förstås, det har man ju läst om.

Agneta: Jag vet att en bror till Ingeborg i Pålsundet for till Amerika, men sen vet jag ingen mer, så det var väl inte så vanligt.

Evert: Ja, farsan hade en kusin, som bodde oppe i Värmland, han stack till Amerika med familjen. Morsan stog i förbindelse med dom, brevledes alltså, men det vart slut. Han hade väl jobb till att börja med, han fick visst jobb i bokhandel i Chicago, sen stack hon också. Han stack före.

Ingeborg: Det är väl i kyrkböckerna man kan leta reda på folk. Det är konstigt att dom hade kyrkböcker så långt tillbaka som på sjuttonhundratalet.

Birger: Ja, Mörkö drabbades ju hårt då när ryssarna brände ner. Före 1719 finns ju ingenting, men efter har dom ju bra ordning på det.

Ingeborg: Ja, mamma talade om många historier om när ryssarna brände och härjade, hon hade väl hört undan för undan.

– Slut på bandet

Everts föräldrar hette Carl och Tekla Carlsson. De gifte sig i Tabor i Egelsvik. Farföräldrarna kom från Baggstugan och hade 9-10 barn.

Ingeborgs föräldrar hette Karl August och Ebba Maria Elisabet Pettersson. Ebba kom från Järna. August var född i Löten, men familjen bodde senare vid Sanda och Mörby gård i Turinge.